

њем пореза односно зајмова јавна рука врши непосредан утицај на цене и тиме рукује најефикаснијом полугом привредне политике у земљи, итд. — Дугорочна дејства расхода манифестују се кроз ефекте који се јављају на привредној структури земље. Њима је писац покљонио изузетну пажњу; то је и оправдано, јер у данашњој држави расходи су се развили у изванредно погодно средство за вођење планске привреде (субвенције, инвестиције и др.).

Проблем граница државних издатака детаљно је размотрен. Не само за непроизводне, него и за производне расходе има мере. Ћу утврђује с једне стране ограниченост продуктивних снага у земљи, а с друге фискални и кредитни потенцијал привреде. Порези ни у ком случају не могу се сматрати безграничним, ни онда када се привредно троше, јер порези су лишавање а њему свакако има краја. Висина издатака, исто тако, стоји и под контролом „економског“ принципа трошења (са најмање средстава највећи ефекат). Само што је у јавном газдинству по њему тешко управљати се, пошто јавноправна тела своје услуге не продају на слободном тржишту (цене) него их остварују применом принуде (порези). Остали методи контроле састојали би се у стриктној примени класичних буџетских принципа (равнотежа, специјалност, јединство: мада је К. одлучан противник посебних фондова, у чему заостаје за модерном теоријом). На крају расправе изложена су начела „здраве политике расхода“; партија која се мало разликује од обимнијег приказа из финансиске теорије познатих, рационалних принципа расхода.

Добра је ова монографија: у стручној литератури већ је добила своје место. Њене анализе, и поред тога што се ослањају на нешто застарелу документацију и литературу, садрже једну савремену ноту у начину који показује како данас треба изучавати државне расходе. Студије које садржи корисне су јер упућују на то да правилну финансиску политику ваља тражити у дубоком познавању позитивних али и негативних дејстава које у привреди и друштву потенцијално сваки јавни издатак реализује.

Ј. Ловчевић

Bernard Lavergne: *LE SOCIALISME COOPETARIF*. Paris, Presses Universitaires de France, 1955, 71 pp.

У овом свом делу проф. Lavergne у сажетом облику излаже битне елементе учења о тзв. задружном социјализму. У настојањима да се створи такав друштвени и економски систем који ће елиминисати очите противречности капитализма, али који у исто време неће одвести у комунизам, видно место заузимају и доктринари задружног социјализма. Тако је и проф. Лаверњ велики део своје активности посветио борби за афирмацију и успех ове доктрине. Његова књига *Задужни социјализам* последња је и најновија у низу раније објављених дела у којима он обрађује ова питања. Могло би се рећи да овај рад претставља у неку руку синтезу досадашњих напора и достигнућа аутора у овом правцу.

Основна идеја од које полази писац састоји се у констатацији да је капиталистички систем врло ефикасан у техничком погледу, али да у исто време доводи до врло неправичне расподеле нацио-

налног дохотка. С друге стране, комунистички поредак омогућава много правичнију расподелу, али не постиже онакву продуктивност рада као капитализам, а поред тога даје државним органима врло велика овлашћења. Зато се најозбиљније поставља питање да ли се може наћи један такав систем који ће у себи сјединити правичну расподелу националног дохотка са већом продуктивношћу рада у производњи материјалних добара и са поштовањем индивидуалних слобода и права личности од стране јавних власти. Проф. Лаверњ је уверен да се то може постићи једино кроз задружни социјализам.

У првом делу ове књиге говори се о резултатима које су досад постигле задружне организације и истовремено се излажу главни принципи на којима су оне основане и на којима послују. Овде се третирају две основне категорије задружних организација, и то потрошачке или продајне задруге и задружне организације које се описују под именом „кооперативна режија“ (*la régie coopérative*).

Излагања о потрошачким задругама аутор започиње прикаивањем и објашњавањем четири чувена правила Рочдилских пионира, наглашавајући да она у потуности одговарају принципима социјализма. У вези с тим износе се резултати које су ове задруге постигле у разним европским земљама. Нарочито подробно је описана моћна задружна организација потрошача у Шведској, која је развила још и огромну сопствену производњу низа артикала широке потрошње. Скоро 50% од све робе продате 1954 од стране филијала Задружног савеза Шведске потиче од његове сопствене продукције, тако да ова организација спада у највећа и најважнија индустриска предузећа у овој земљи.

Треба напоменути да су излагања аутора о потрошачким задругама, као уосталом и о другим облицима задружних организација, само нека врста извода из његових много обимнијих дела издатих раније (*Le régime coopératif*, Paris, 1908; *Les coopératives de consommation en France*, Paris, 1923; *L'ordre coopératif*, Paris, 1926; *La révolution coopérative ou le socialisme de l'Occident*, Paris, 1949, итд.).

Аутор сувише прецењује важност и успехе потрошачких задруга. Упркос томе што могу постићи до извесне мере снижење цена артикала широке потрошње и упркос томе што су у неким земљама оствариле значајне резултате у производњи, потрошачке задруге су далеко од тога да одиграју неку одлучујућу улогу у развиту друштва, а најмање да могу довести до једне „праве револуције не само економске већ и друштвене“ (ст. 20).

Много су интересантнија излагања у вези са организацијама које аутор назива кооперативним режијама. Овим задружним облицима он посвећује велику пажњу и у њих полаже највеће наде. Чланови оваквих задружних организама су најчешће разна тела и установе јавноправног карактера, мада то могу бити и појединци, и њихове битне одлике су следеће: (1) Овакви организми оснивају се

декретом државних органа; (2) Ова задружна тела уживају комплетну административну, комерцијалну и финансиску аутономију у односу на редовне државне органе и на државни буџет, (3) Акционари ових задружних организација могу бити само корисници услуга или потрошачи добара произведених од стране самих ових тела; (4) Све мање или веће територијалне јединице, државни органи, итд. могу се под истим условима учланити у оваква тела, и (5) Овакве организације послују са малим профитом и примењују принцип ристорна.

Аутор опширно приказује рад ових задружних организација у Белгији, Вел. Британији и Француској. То су углавном велике и моћне установе које се баве давањем кредита разним комуналним телима, подизањем и експлоатацијом вициналних жељезница, електричних централа, снабдевањем водом великих градова, јавним транспортом, итд. Кад је писац још 1926 у свом делу *L'ordre coopératif* први пут изложио суштину ових друштва, кад их је „открио“, поједини кооперативисти, међу којима и Шарл Жид, изразили су сумњу у то да ли оваква друштва одговарају основним принципима задругарства. Заиста се и данас тешко можемо сагласити са тим да се могу сматрати задружним организацијама и таква тела која се оснивају актом државних власти, у којима било општине, срезови и департмани, било чисто државни органи учествују са највећим финансиским средствима, именују њихове функционере, итд. Ово би могло бити јавноправна тела са одређеним степеном аутономије или „јавни аутономни сервиси“, како их назива Гаеган Пиру.

У другом делу књиге аутор говори о економском и друштвеном значају задружног социјализма. Пошто је у најцрњим бојама приказао неефикасност и спорост државних органа у управљању привредом, он предлаже национализацију појединих предузећа и читавих индустријских грана и поверавање истих задружним телима. Овим би се постигло подруштвљавање средстава за производњу без етатизације (с. 68). На овај начин би се, верује аутор, постигла висока продуктивност рада и нестало би експлоатације радника, пошто задружна предузећа не би радила за профит. Радници би учествовали у деоби зараде и имали би извесна права у управљању овим предузећима.

Систем задружног социјализма који нам се предлаже није само по себи заокружен ни довршен. Упркос томе што писац у једном свом другом делу (*Essor et décadence du capitalisme*, Paris, 1938, с. 227 и 228) тврди да ниједан економски тип не успева да у потпуности потисне све остале, већ се сваки период карактерише само доминантношћу једног економског облика над другима, и упркос томе што он каже да ће процес *декапитализације* захтевати деценије и деценије, чак и читав век, — ипак он у свом систему задружног социјализма не објашњава довољно улогу пољопривреде и нарочито начин укључивања у овај систем ситних и средњих поседника, занатлија, итд.

У вези са целом овом доктрином поставља се најважније и истовремено и најделикатније питање: како спровести у дело ову замисао? Аутор каже да ће задруге, стрпљиво прикупљајући резерве, поступно куповати све већи број предузећа. Али и он сам увиђа да би то захтевало много времена, а осим тога разне велике компаније, које уживају легални или фактички монопол, неће никад доћи у руке задружних организација па таман да ове имају стотине милијарди расположивих фондова. Зато ће већина оваквих предузећа моћи да пређе у задружну својину само путем одлуке државних власти (*Le socialisme coopératif*, с. 52). Дакле, реч је управо о обичној национализацији, иако—јој аутор даје име „задружна национализација“. Она треба да буде спроведена, како то писац наглашава у једном другом делу, уз „пристојну накнаду“, пошто би у противном могло доћи до незадовољства средњих класа које држе велики број акција најважнијих предузећа (*Le problème des nationalisations*, Paris, 1946, с. 120). Овде се међутим, не одговара на питање шта ће бити ако монополистичке компаније, крупни капитал и владе појединих земаља не жели приступање оваквој национализацији.

Укратко речено, доктрина задружног социјализма, потцењујући улогу радничке класе у борби против постојећег поретка, бежећи од решавања његових основних супротности и служећи се извесним мање или више упрошћеним шемама, — није у стању да крене напред друштвени развитак у западним земљама. Ова доктрина претставља једну безживотну концепцију која не може довести до правог и трајног побољшања услова живота радних маса. Све се уствари своди на лепе жеље, на савете и апеловање на капиталистичке управљаче да приступе решавању горућих проблема савременог друштва. У противном, прети аутор у малочас поменутом делу, посвећеном такође великом делом задугарству, неће бити први пут у историји да привилеговани слојеви једног режима буду његови сопствени гробари (*Essor et décadence du capitalisme*, с. 240).

Др. Велимир Васић

А. Јовановић, др. С. Поповић, П. Алигрудич, др. М. Матејић и Х. Емили: КОМУНЕ, ЊИХОВА ОРГАНИЗАЦИЈА И НАДЛЕЖНОСТ. Редакција Миленка Канџге. Београд, „Савремена администрација“, 1955, 430 стр.

У овој књизи се на популаран начин приказује нови комунални систем кроз позитивне прописе. Излагања почињу кратким историским освртом на развој теорије и праксе комуна. После осврта на развитак наших народних одбора писци анализирају проблеме комуналног система по Уставном закону и Закону о уређењу срезова и општина. Најпре се разматра општина као језгро комуналног уређења, њени органи, права и дужности, па се затим даје њена економска основица уз опште карактеристике социјалистичке демократије. Даље се говори о функцијама и органима среза и од-